

L $\frac{69-0}{69}$ m/f

50

Atsevišķs novilkums no Latv. Īniv. Akadem.
Sabiedrisko Zinātņu B-dr. Rakstu krājuma II.

Pēteris

Prof. Dr. jur. P. Lejiņš

Pūļa psiholoģijas nozīme kriminaltiesībās

Rīgā, 1939. g.
A/s. Valters un Rapa

Vija Lāča Latv. PSR
Valsts bibliotēka

72

69-0
L 69

m/f 0309056486

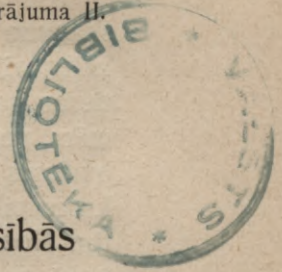
ants 7-42

Vija Lāča Latv. PSR
Valsts bibliotēka

~~9.878~~

Atsevišķs novilkums no Latv. Ūniv. Akadem.
Sabiedrisko Zinātņu B-dr. Rakstu krājuma II.

L
15

Prof. Dr. jur. P. Lejiņš.

Pūļa psiholoģijas nozīme krimināltiesībās

Pētot visdažādākās sabiedriskās dzīves parādības sociālā psiholoģija konstatejusi to faktu, ka ikkatram cilvēkam piemīt īpašības dažādi domāt un dažādi darboties atkarībā no tā, vai viņš zināmā momentā atrodas lielākā, vai mazākā citu cilvēku sabiedrībā, vai arī viņa domas un darbība norit vienatnē. Šī svarīgā psiholoģiskā parādība, kura tikai mūsu dienās tiek zinātniski pētīta, ir tikusi nojausta jau simtus un tūkstošus gadus atpakaļ, it īpaši no valsts vīriem un likumdevējiem, kuri šo parādību ir vērā ņēmuši un, lai gan vēl pilnīgi neapziņīgi, ir jau pielietojuši kolektīvās psiholoģijas likumus praktiskās dzīves vajadzībām. Zimmels savā „Socioloģijā“ plaši apskata nupat minēto faktu. Starp citu viņš aizrāda uz senās Grieķijas pret jūras laupītājiem vērsto likumu, kurš nosaka, ka kuģu komandas nedrīkst sevī apvienot vairāk kā 5 cilvēkus;¹⁾ aiz līdzīgiem iemesliem karalis Filips 1305. gadā izdod likumu, kurš aizliedz sapulces ar vairāk kā pieciem dalībniekiem, bet pierēnas pilsētas, baidīdamās no zellu savienībām, 1436. gadā izdeva noteikumus, kas aizliedza kopā iet vairāk kā trīs vienādi apģērbtiem zelliem.²⁾ Tie paši ieskatī valda arī vēlākos laikos. Tā, aizrāda Zimmels, Francijā, vecās iekārtas laikā lai varētu noturēt sapulci ar 20 dalībniekiem — muižniekiem, vajadzēja ikkatrā atsevišķā gadījumā dabūt priekš tam speciālu atļauju; bet Napoleona III laikā nodibināt sabiedrības, sastāvošas no vairāk kā 20 dalībniekiem, varēja tikai ar sevišķu valdības atļauju.³⁾

Tā pati doma, no kādas vadījušies likumdevēji, izdodot nupat minētos likuma nosacījumus, pēc Zimmela ieskatiem sa-

¹⁾ Georg Simmel. Soziologie. Untersuchungen über die Formen der Vergesellschaftung. Leipzig, 1908., lapp. 131.
²⁾ Ibid., lapp. 131.
³⁾ Ibid., lapp. 131.

L-
72

skatama arī tanī likuma noteikumā, kurš nosaka, ka zinamas kategorijas tiesu lietas var tikt izspriestas tikai no palielināta tiesas sastāva.⁴⁾ Un uz tā paša principa, pēc Zimmela domām, pamatojas arī daudzi reliģiskie noteikumi: tā, piemēram, budisms nosaka, ka mūkiem dažu sava reliģiskā rituāla pienākumu pildīšanai ir jābūt ne mazāk par četriem kopā;⁵⁾ turpretim Mozus likums nosaka, ka lūgšanas noturēšanai ir jāsanāk kopā ne mazāk, kā 10 cilvēkiem.⁶⁾

No visiem nupat pievestiem likuma noteikumiem ir noskārstams, ka likumdevēji ir vadījušies no tās domas, ka ir iespējams iespaidot sociāli-psiholoģiskās parādības caur tādu vai citādu sociālo organizāciju skaitliskā sastāva noteikšanu un tāpat noskārstams, ka minētie likuma noteikumi izdoti vadoties no neapzinīgām tieksmēm izmantot praktiskā dzīvē kolektīvās psiholoģijas likumus, jo, saka Zimmels,⁷⁾ ja lūgšanas noturēšana ir atļauta tikai sanākot kopā ne mazāk, kā 10 cilvēkiem, tad tas tāpēc, ka ir ticis novērots, ka zinamu reliģisku noskaņojumu var panākt, nosakot noteiktu, tādu vai citādu, dievlūdzēju skaitu ikkatrā gadījumā.

Ja šī psiholoģiskā parādība, t. i., ka cilvēks atrazdamies citu cilvēku lielākā vai mazākā sabiedrībā domā un dara citādi, nekā atrazdamies vienatnē, ja šī parādība līdz pat jaunākiem laikiem ir tikusi tikai neskaidri, var teikt instinktivi, nojausta, bet nav bijusi zinātniski pierādīta, tad taisni ar šo apstākli ir vedams sakarā tas vispārīgais uzskats par noziedzumu, ka pēdējais pēc savas būtības ir tīri personīgas, individualas dabas, resp., ka tas izriet no atsevišķas personas, no individa. Šis uzskats ir novērojams ne tikai pie tiesību zinātniekiem, bet arī teoloģijā, etikā, politikā; tādēļ nav brīnums, ka pie kriminalistiem bij izzudis priekšstats par kopīgi (kolektīvi) pastrādātiem noziedzumiem tāpat, kā pie teologiem par kolektīvu grēku.

Ja dzīves tiešāmība dažreiz tomēr spieda juristus atzīt arī kopīgi pastrādātus noziedzumus, tad viņi centās šādu kopīgi pastrādātu noziedzumu analizēt, kā sastāvošu no vairākiem at-

⁴⁾ Ibid., lapp. 132.

⁵⁾ Ibid., lapp. 132.

⁶⁾ Ibid., lapp. 133.

⁷⁾ Ibid., lapp. 133.

sevišķiem individuali pastrādātiem noziegumiem, bet pašu kopīgi pastrādāto noziegumu uzskatīja par atsevišķu noziegumu sumu. — Šāds stāvoklis turpinājās tik ilgi, kamēr psiholoģija nebij stājusies pie pūļa psiholoģijas pētīšanas un nebij konstatējusi, ka pūlī ietilpstoša individa psiholoģija atšķiras no tā paša individa psiholoģijas tam ārpus pūļa atrodoties. Un tas ir pilnīgi saprotams, jo tiklīdz šī psiholoģiskā parādība ir konsatēta un atzīta par pierādītu, viņa nevar tikt atstāta neievērota un neapspriesta arī no juridiskā viedokļa: un tiešām, ja zinams noziegums ir pastrādāts no pūļa, resp. no pūļa dalībniekiem, un ja pie tam no visiem tiek atzīta par neapšaubamu augšminētā psiholoģiskā parādība, proti, ka cilvēka psiholoģija, tiklīdz tas iekļūst pūlī, krasi mainas, tad pats par sevi saprotams, ka pie šādiem apstākļiem ne likumdevējs, ne tiesnesis nevarēs šo noziegumu uzskatīt vienīgi par personīgas, individualas dabas parādību, bet būs spiesti to aplūkot un apspriest vērā ņemot arī pūļa psiholoģijas likumus un atzinumus. — Tā tad, ja mēs spētu konstatēt un pierādīt, ka pūlī ietilpstoša individa psiholoģija krasi atšķiras no tā paša individa psiholoģijas tam ārpus pūļa atrodoties, tad mēs varētu arī droši apgalvot, ka pūļa psiholoģijai ir ārkārtīgi liela nozīme priekš krimināltiesībām, jo zem pūļa iespaida pastrādātu noziegumu ir bijis daudz visos laikos, sevišķi tad, kad pūļa darbība sabiedrībā ieņem dominējošo vietu, proti, dažādu juku un revolūciju laikos. Lai šī raksta turpmākā daļa neizsauktu nevēlamas neskaidrības, tad vispirmā kārtā mēģināsim noskaidrot, kas ir pūlis.

Gandrīz visi ar pūļa psiholoģijas pētīšanu nodarbojušies psihologi zem vārda pūlis saprot tādu uzbudinātu cilvēku kopu, kurus apiveno vienādas jūtas, vienota griba, vienādi mērķi un intereses, resp. starp kuriem ir nodibinājusies zinama garīgā vienība. Tā tad visraksturīgākais pie pūļa ir tas, ka tā dalībniekiem piemīt vienādas jūtas, vienota griba un vienādas intereses, kas viņus, t. i. pūļa dalībniekus, saķausē un pārvērš par vienu veselu, kurš tad jūt, tiecas un darbojas līdzīgi atsevišķam individam.

Tagad paraudzīsimies, kas notiekas ar pūlī iekļuvušu cilvēku, resp. ar pūlī iekļuvuša cilvēka psihi. Kā visiem labi zinams, viena no vissvarīgākām un pie tam viskrasāki izteiktām

cilvēka psihiskām īpašībām ir viņam piemītoša tieksme atdarināt, tieksme sekot piemēram. Šī atdarināšanas tieksme tiek atzīta no ievērojamākiem zinātniekiem par ārkārtīgi svarīgu bioloģisku un sociālu faktoru, kurš cilvēku sociālajā dzīvē spēlē ievērojamu lomu.

Šādu atdarināšanu, sekošanu piemēram, mēs varam novērot ikdienišķā dzīvē ik uz soļa; viņa norisinas cilvēkam pilnīgi neapzinoties, tas ir, cilvēks bieži vien pat neapzinas, ka viņš seko piemēram. Šī atdarināšanas tieksme sasniedz savu maksimumu pūlī, kam par pierādījumu var noderēt, starp citu, publiskas sapulces, teātru un koncertu zāles, kur dažreiz pietiek vismazāko applausu, vismazākā svilpiena, lai visi klātesošie sekotu vai un vieniem, vai otriem, t. i. lai visa zāle sāktu vai nu applaudēt, vai arī svilpt.

Lai gan vispārīgi ir ļoti grūti ar pūli eksperimentēt, tomēr viens, otrs eksperiments ir izdevies, kur redzama šī nupat minētā, neapzinīgā atdarināšana, sekošana piemēram. Tā Dr. Aubry stāsta par šādu savu eksperimentu⁸⁾: Vienā istabā ir kōpīgi nodarbojušies vairāki studenti; viens no tiem, saskaņā ar iepriekšēju norunu ar eksperimentātoru ir sācis dziedāt kādu āriju, bet to nepabeidzis dziedāšanu pārtraucis. Šādā gadījumā katru reizi ir tikusi novērota viena un tā pati parādība; proti, dažus acumirkļus pēc dziedāšanas pārtraukšanas viens vai otrs no klātesošiem studentiem ir turpinājis dziedāt pārtraukto āriju, sākot no tās vietas, kur pirmais students apstājies. Šāds eksperiments liek mums domāt, ka starp kopā esošiem cilvēkiem pastāv maz saprotama, bet stiprā savstarpēja suģestija. Šī pūlī apvienotiem indivīdiem piemītošā savstarpējā suģestija stāv visciešākā sakarā ar augstāk minēto atdarināšanas instinktu un daudzi zinātnieki-psihologi cenšas atdarināšanas parādības izskaidrot taisni ar šo pūlī atrodošos indivīdu savstarpējo suģestiju, savstarpējo iedvēsmi. Tā Dr. Ebrard saka, ka atdarināšanas parādībās ir kaut kas noslēpumains, ir it kā kāds pievilksanas spēks, kuru vislabāk var salīdzināt ar neatvairamu un visspēcīgu instinktu, mūs uzmuđinošu gandrīz neapzinīgi atkārtot visu to, ko mēs esam re-

⁸⁾ Dr. Paul Aubry — La Contagion du meurtre. Paris, 1896., lap. 8.

dzējuši un kas uz mūsu jūtām un fantaziju ir atstājis lielu iespaidu⁹⁾)

Līdzīgi izsakās arī M. Jolly: Atdarināšana, saka viņš, ir īsta epidēmija, kura tikpat lielā mērā atkarājas no piemēra, kā saslimšanas iespējamība ar baku sērgu atkarājas no tās indes, caur kuru šī sērga izplatās. Tāpat kā mūsu organismā atrodas slimības dīgli, kuru attīstībai un aktīvai iedarbībai ir vajadzīginiecīgi cēloņi, tāpat mūsos atrodas arī kaislības, kuras paliek apslēptas, kamēr strādā prāts, un kuras var pamosties caur sekošanu piemēram, caur atdarināšanu, resp. pateicoties savstarpējai suģestijai, iedvēsmei¹⁰⁾).

Pie tādiem pašiem slēdzieniem nāk arī Despina¹¹⁾), kurš saka, ka līdzīgi tam, kā zinama augstuma skaņa izsauc unisonā noskaņotu stīgu vibrēšanu, tā arī zinamu jūtu un kaislību uz āru izteikšanās izsauc tās pašas jūtas un kaislības ikkatrā klātesošā individā, kurš vairāk vai mazāk spējīgs šīs jūtas pārdzīvot.

Ja psihologiem līdz šim nav izdevies nodibināt neapstrīdamus likumus, kuriem padotas kā savstarpejās suģestijas, tā atdarināšanas parādības, tad tomēr ir jau iegūti šinī ziņā ļoti svarīgi novērojumi. Starp citu, kā neapstrīdams fakts tiek pieņemta tā parādība, ka jo lielāks ļaužu pūlis, jo savstarpējās suģestijas un atdarināšanas parādības uz āru krasāk izteicas; pie tam, jo lielāks pūlis, jo savstarpējā iedvēsmošana vieglāk norisinās; vienmēr vieglāk iedvēsmēt veselu pūli, nekā atsevišķu individu. Šām savstarpējās suģestijas un atdarināšanas parādībām dod izsmelošu un pārliecinošu fizioloģisku apgaismojumu franču naturalists Espinass savā grāmatā „Dzīvnieku socialā dzīve“ un jāsaka, ka viņa slēdzieni pilnīgi sakrīt ar pūļa psiholoģijas pētnieku slēdzieniem. Kā pārvēršas pūlī iekļuvuša cilvēka psihika zem savstarpējās suģestijas un atdarināšanas instinkta iespaida, par to mums sniedz interesantas ziņas daudzi pūļa novērotāji un pētnieki. Visstingrākais raksturs, visasākās spriešanas spējas un pat iepriekšēja apņemša-

⁹⁾ Sighele, Scipio. *La Foule Criminelle*. No Itāļu val. tulkojis franciski Paul Vigny. Paris, 1892., lapp. 37—38.

¹⁰⁾ *Ibid.*, lapp. 38.

¹¹⁾ *Ibid.*, lapp. 39.

nās nesekot pūļa piemēram, bieži vien neglābj cilvēku no pūļa suģestējošā iespaيدا. Kā spilgta ilustracija sacitam noder gadījums ar Benjāminu Franklīnu, kurš vispāri pazīstams kā cilvēks ar stingru raksturu, lielu gribas spēku un asu prātu. Pats Franklīns atstāsta no savas dzīves sekošu gadījumu.¹²⁾ Viņš ļabi pazinis tā laika pazīstamo sprediķotāju un metodistu sektes nodibinātāju Vaitfildu. Pēdējais gribējis uzcelt bāriņu namu un vācis šim nolūkam vajadzīgo naudu. Franklīns bijis tai pārliecībā, ka izdevīgāk bāriņu namu celt Filadelfijā un tādēļ kategoriski atteicies ziedot. Bet drīzi pēc tam Franklīns apmeklējis kādu lielu sapulci, kurā runājis Vaitfilds par saviem mērķiem, un kad Franklīns nojautis, ka lieta atkal grozas ap ziedošanu vākšanu, tad stingri apņēmies neziedot ne santima „Man kabatā bij,“ stāsta Franklīns, „vesela sauja kapara naudas, četri dolāri sudraba un bez tam vēl zelta nauda. Pa sprediķa laiku es savu apņemšanos tomēr biju mainījis un nolēmis atdot visu kapara naudu. Zem tālākās runas iespaيدا, atradāties sajūsminātā ļaužu pulī, es atdevu visu savu naudu. Līdzās man, turpiņa Franklīns, sēdēja mans paziņa un kluba biedrs, kurš bija pilnīgi līdzīgos uzskatos ar mani par Vaitfilda plāniem un paredzēdams, ka Vaitfilds vāks ziedojumus, ar nolūku nebij uz sapulci naudu līdzī ņēmis. Bet kad Vaitfilda runa gāja uz beigām, arī mana paziņas cietā apņemšanās neziedot bij izgaisusi un viņš griezās pie sava līdzās sēdošā drauga ar lūgumu, palienēt viņam drusku naudas. Pēdējais, stāsta Franklīns, varbūt bij vienīgais visā sapulcē, kas nebij aizrauts no Vaitfilda runas un sajūsminātā pūļa un atbildēja manam paziņai: citā reizē, mīlais Hopkinsons, es tev būtu devis, cik tu gribi, bet tagad gan nē, jo man šķiet, ka tu neesi pie pilna prāta. — No šī Franklīna stāsta skaidri redzams, ka arī cilvēks ar stingru raksturu un veselu prātu, nokļuvis pulī nav spējīgs palikt pie savas iepriekšējās pārliecības un apņemšanās, bet zem pūļa suģestējošā iespaيدا maina savu pārliecību un seko pulim. — Ar vārdu sakot, mēs redzam, ka Franklīna psihika, tam pulī iekļūstot, ir pārveidojusies uz visas līnijas: vispirms ir paralizētas viņa spriešanas spējas, jo Vaitfilda runas argumentus viņš vairs nav spējis aukstasinīgi apspriest un ap-

¹²⁾ Н. К. Михайловскій. Еще о толпѣ. Собрание сочинений Н. К. Михайловскаго. Томъ II. С.-Петербургъ. 1896. I арр. 454—455.

svērt, kā to bij darijis ar Vaitfeldu sarunājoties divātā, bet tiem ir lētticīgi piekritis, sekojot citu piemēram. Tālāk, pārmaiņas ir notikušas arī Franklina jūtu sferā: viņu ir pārņēmusi priecīga sajūsma par priekšstāvošo cildeno darbu — bāriņu nama celšanu, kādas sajūsmas viņam līdz šim nebija, un beidzot arī gribas sfera ir stipri skārta zem pūļa suģestējoša iespaīda, proti, iepriekšējā, stingrā apņemšanās neziedot ne santīma, ir nomākta un viņš savā darbībā ir ticis līdzī aizrauts no pūļa vietotās gribas. —

Ne mazāk spilgtu piemēru, kā pūlis pārveido viņā ietilpstošo individu psichi, atstāsta krievu rakstnieks Panajevs savās atmiņās par kareivju sacelšanos kara nometnēs¹³⁾. Tanī brīdī, kad cīnijās par komandieri Sokolovu, stāsta Panajevs, es ieraudziju uz priekšnama kāpnēm raudās sabrukušu seržantu, dekorētu ar vairākām goda zīmēm, un jautāju tam, kāpēc viņš raud Uz to seržants man atbildēja, rādīdams ar roku uz netālu esošo pulka komandieri: „vai redzat, kas notiekas? Grib nogalināt ne komandieri, bet tēvu.“ Es sāku to pārliecināt, ka labāk, kā nomalē raudāt, ir steigties palīgā Sokolovam un censties pierunāt biedrus, lai tie laiž to vaļā un nodod man. Seržants tūlīt arī aizskrēja, bet kad es pēc pāra minūtēm ar dažiem citiem biju izsities caur pūli un nonācis pie Sokolova, lai tam palīdzētu, es ieraudziju to pašu seržantu ar nūju rokā un sitam komandieri. Kad es tam uzkliežu: „Ko tu dari, vai tu pats neteici, ka Sokolovs bij jums tēvs, ne komandiers,“ tad seržants man atbildēja: „laikam tagad tādi laiki, Jūsu augstība, redziet, kā visi viņu sit, ko tad es viens tā stāvēšu.“ — Te nu mēs redzam, ka cilvēks, kurš tikai dažas minutes atpakaļ, atrazdamies vēl ārpus pūļa, bij pārliecināts par pūļa darbības noziedzīgumu un netaisnīgumu iekļuvis pūlī, akli seko tā piemēram, atdarina to, ko redz sev apkārt notiekamies, pilnīgi pretēji tam savam nodomam, ar kādu viņš bij skrējis, lai iekļūtu pūlī. Piemēru, līdzīgu šim pēdējam, varētu pievest ārkārtīgi daudz un tie tiek novēroti visur, kur vien pūlis ņem dalību dažādos ekscesos, kā piemēram Amerikā pie linču tiesas, agrākās Krievijas ebreju grautiņos, tad dažādu juku un revolūciju laikos u. t. t. No abiem nupat pievestiem piemēriem mēs redzam, ka pirmā

¹³⁾ Ibid., lapp. 427—428.

gadījumā, pūlis ir aizrāvis sev līdzī Franklīnu, pretēji tā gribai un pārliecībai, uz labu un cildenu darbu — ziedot bāriņu namam, bet otrā gadījumā mēs redzam, ka seržantu pūlis ir aizrāvis sev līdzī, arī pretēji tā gribai un pārliecībai, uz ļaunu, noziedzīgu darbu. Tā tad no piemēra ar Franklīnu mēs redzam, ka aplamas ir no daudziem izteiktās domas, it kā pūlis vienmēr būtu tikai naidīgi un ļauni noskaņots un būtu spējīgs pastrādāt tikai ļaunus un noziedzīgus darbus. No šiem pašiem, tikko pievestiem piemēriem, ir skaidrs, ka indivīds, kamēr tas šķirts no pūļa, vadās, vismaz zināmā mērā, no sava prāta slēdzieniem, bet iekļuvis pūlī, tas neizbēgami nonāk zem pūļa suģestējošā iespaida, padodas pūlī valdošai neapzinīgai, savstarpējai suģestījai, padodas tiem jūtu, afektu un kaislību vilņiem, kuri pārņēmuši pūli savā neaprobežotā varā un svaida to iepriekš nezīnamā un nenoteiktā virzienā. Pūlī iekļuvis cilvēks ir spējīgs izdarīt tādas lietas, kas pavisam nesaskan ar viņa ieradumiem un ir noteiktā pretrunā ar viņa paša pārliecību un interesēm. „Pūlī notiek tik dziļas indivīda ideju un jūtu pārvērtības, saka Le Bons¹⁴⁾, ka skopulis var kļūt par izšķērdīgu cilvēku, skeptiķis par ticīgāko no ticīgiem, godīgs cilvēks par noziedznieku un bailīgs zaķa pastala par varoni.

Starp citām svarīgām pārvērtībām, kurām padota pūlī iekļuvuša indivīda psihe, ir jāatzīmē arī tā nepārspējamās varenības un lielā spēka sajūta, kura pārņem ikkatru pūlī iekļuvušu cilvēku un kura ir par cēloni arī pūļa noziedzīgai darbībai. Un tas ir saprotami: ja atsevišķam cilvēkam ir grūti un bieži vien pat neiespējami realizēt savas iegribas un vēlēšanās, tad veselam pūlim, kurš savā afektīvajā un aktīvajā darbībā nepazīst nekādu šķēršļu, izņemot fiziski nepārvaramos, tas viegli izdarams. Lielais pūļa dalībnieku skaits ir taisni tas, kas ikkatram no tiem iedvēš nepārvarama spēka un varenības sajūtu, kura tad savukārt iznīcina pūļa dalībnieku apziņā pēdējās atbildības jūtas, ja tādas vēl tur mitušas. Ka tiešām pūļa skaitliskais lielums rada pūļa dalībniekos šo lielā spēka sajūtu, kāda nepiemīt nevienam ārpus pūļa stāvošam indivīdam, iz-

¹⁴⁾ Gustavs Le Bons. Pūļa psiholoģija. Tulkojis A. Kroders. 1929., lapp. 19.

ņemot slimojošus ar lieluma maniju, par to starp zinātniekiem šaubu nav, jo šī pati parādība tiek novērota arī pie dzīvniekiem, un visiem ir zināms fakts, ka kāda nebūt dzīvnieka dūšība palielinās jeb pieaug taisni proporcionāli to viņa biedru skaitam, kurus viņš redz savā priekšā un tāpat atkal šī dūšība pamazinas taisni proporcionāli šim biedru skaitam samazinoties. Klasisku piemēru — pastiprinājumu sacītam sniedz mums Forels¹⁵).

Izdarot eksperimentus ar skudrām, viņš vienreiz no divām naidīgām skudru armijām, kuras patlaban vedušas sīvu cīņu, paņēmis 7 skudras, 4 no vienas armijas un trīs no otras un tūdaļ viņas ievietojis kopīgi vienā traukā. Visas septiņas skudras, kuras bijušas ļoti uzbudinātas, jo tikko kā karojušas vienas pret otrām, palikušas par draugiem.

Tā tad redzams, ka tiklīdz skudras ir atdalītas no savām lielajām armijām, tūdaļ viņās ir izzudušas ir lielā dūšība, ir kaujas kāre.

Šai svarīgai psiholoģiskai parādībai, proti, liela, nepārvarama spēka sajūtai, kāda piemīt visiem pūļa dalībniekiem, tiek dots arī dziļāks izskaidrojums, vedot šo parādību sakarā ar pūļa gribas parādībām, kuras arī lielā mērā atšķiras no atsevišķa individa gribas parādībām, it īpaši spēka jeb intensitātes ziņā. — Ja tiešam ikkatram pūļa dalībniekam piemīt sevišķi liela, nepārvarama spēka sajūta, tad ceļas jautājums, vai šai spēka sajūtai īstenībā atbilst reāls spēks pašā individā, vai arī tāda spēka pašā individā nav, bet ir tikai lielā, kopīgā spēka nojauta? Uz to mums fizioloģiskie pētījumi sniedz noteiktu atbildi, proti, ka citu cilvēku ciešākā sabiedrībā, vai arī pūlī iekļuvuša individa spēki stipri pieaug, palielinās kā fiziskā, tā arī psihiskā enerģijā un lielā mērā uzlabojas pašsajūta. Dr. Feré šā jautājuma noskaidrošanai ir izdarījis ļoti interesantus eksperimentus¹⁶): viņš nepārprotami pierādījis attiecībā uz visiem sajūtu veidiem, ka katrs individa uzbudinājums, vai tas novadīts līdz viņa apziņai, vai ne, palielina šī individa muskuļu spēku. Tiklīdz vismazākais kairinājums skar pētāmā individa

¹⁵) Alfred Espinas. Des sociétés animales. Troisième édition. Paris, F. Alcan. 1924. 304. lapp.

¹⁶) Л. Войтоловский. Очерки коллективной психологии. Часть I. Москва. lapp. 43—44.

nervus, tūdaļ viņā pamostas it kā jauni, apslēpti spēki un dinamometrs (aparāts priekš muskuļu enerģijas mērīšanas) tai pašā momentā uzrāda stipru spēka pieaugšanu eksperimentējamā cilvēka plecos, kājās, visā ķermenī.

Var iedomāties, kādam ir jābūt pūlī esoša individa spēku pieaugumam, kur uz viņa redzes un dzirdes organu nerviem katrā acumirkļī iedarbojas simtiem un tūkstošiem kairekļu, kuri tiek raidīti uz viņu no pārējiem pūļa dalībniekiem; un tiešam, eksperimentējot gan ar atsevišķiem, izolētiem individiem, gan ar tiem, pūlī atrodoties, Feré konstatē, ka jau vienkārša pūlī atrašanās vien lielā mērā sakāpina dinamometriskos skaitļus, t. i. palielina individa spēkus. Bet ja pūlī pieaug individa spēki, tad gluži dabiski, ka rodas arī šo spēku sajūta un ja rodas spēks un spēka sajūta, tad jārodas arī gribai šo spēku izlietot, kā tas arī tiek konstatēts.

Ka vāja griba tiek stiprināta citu cilvēku sabiedrībā, tas daudzkārt pierādīts. Tā medicīnas literatūrā tiek aizrādīts uz daudz tādiem faktiem, kur slimojoši ar gribas vājumu tiek ārstēti ar viņu novietošanu citu cilvēku sabiedrībā, jo skaitās par pierādītu, ka citu klātbūtnē mūsu griba pastiprinās. Man šķiet, ka no visa nupat teiktā ir nepārprotami skaidrs, ka zem pūļa iespaida krasi mainas arī ikakatra pūļa dalībnieka gribas spēks, proti, pūlī tas pieaug un saplūst ar pūļa vienoto gribu.

No citām pūļa raksturīgām īpašībām, kādas nepiemīt tikpat lielos apmēros atsevišķam, ārpus pūļa stāvošam individam, ir jāatzīmē pūļa lētticība un nepastāvība. — Mēs jau redzējām, ka pūlī iekļūvis cilvēks zaudē savu pārliecību, savu iepriekšējo apņemšanos, jo pārdzīvodams galvenā kārtā jūtas un atzīdamies afekta stāvoklī, viņš zaudē normalu spriešanas spēju, viņš nespēj vairs radušos situāciju apspriest un novērtēt, jo visa viņa intelektuālā darbība ir tagad stipri traucēta un apspiesta no dažādiem impulsiem un afektiem; viņš nonāk pilnīgi neapzinātu dziņu varā; bet ja zudusi ir spriešanas spēja, tad rodas lētticība, kāda arī tiek novērota ikkatrā pūlī. Ar šo lētticību ir izskaidrojama arī tā lielā, var teikt, suģestīvā baumu vara, kas valda pār pūlī, tur to savās rokās un liek tam mehāniski darboties. Šādos momentos, kad pūlis atrodas dažādu baumu varā, pūlī nereti lielu lomu spēlē arī tā saucamie pūļa vadoņi, kas izmantodami pūļa lētticību, groza to pēc

savas vēlēšanās, gan likdami tam dažreiz pastrādāt arī varonīgus un cildenus darbus, bet nereti arī visbriesmīgākos noziegumus. Bet lētīcības loģiskās sekas ir nepastāvība jeb *svārstība*. Šī īpašība arī piemīt ikkatram pūlim, pie tam daudz lielākā mērā, nekā jebkuram pūļa dalībniekam ārpus pūļa atrodoties. Un tas ir saprotams: ja pūlis visam tic, neko neapspriež un nepārbauda un atrodas baumu varā, tad nevar būt runas par kaut kādu pūļa pastāvīgu jūtu noskaņojumu, vai arī par kādu noteiktu un pastāvīgu pūļa apņemšanos. Visniecīgākie cēloņi, uz kuriem atsevišķs indivīds nebūtu nemaz reaģējis, spēj izsaukt momentālu pārmaiņu pūļa jūtās un vēlēšanās.

Ka pūlis var vienā acumirkli mainīt savas jūtas, piemēram, no naida un dusmu jūtām pāriet uz labsirdības un draudzības jūtām, no lielākās drošsirdības krist paniskās bailēs, u. t. t., to liecina visi pūļa psiholoģijas pētnieki. Kā pastiprinājumu sa-cītām Tards¹⁷⁾ atstāsta šādu raksturīgu gadījumu no Parīzes komunas laikiem. Garām pūlim ir vesta uz Versaļu kopā ar citiem gūstekņiem jauna, skaista sieviete, tērpta virsnieka mētelī ar sarkanu oderi. Šis tērps ir izsaucis pūļa jautrību un daži no pūļa dalībniekiem ir sievieti pavadījuši ar saucieniem: „pulkvede, pulkvede! Uz šiem saucieniem sieviete, lepni galvu paceldama, ir reaģējusi ar nevērīgu smīnu. Šā smīna tomēr ir pieticis, lai pūlis no sava jautrā gara stāvokļa pēkšņi pārietu dusmu afektā, jo tūdaļ ir no visām pusēm atskanējuši saucieni: „nāvi tai!“ Tai pašā brīdī incidentā ir iejaucies kāds vecs vīrs ar vārdiem: „kāpēc tāda nežēlība un cietsirdība, galu galā viņa tak sieviete vien ir.“ Tai pašā momentā pūļa dusmas ir vērsušās pret veco vīru, kurš ticis ielenkts ar saucieniem: tas ir komunars, dedzinātājs! Un tanī mirklī, kad vecā vīra dzīvība ir bijusi jau galīgi apdraudēta, nejauši ir atskanējuši ielas puikas vārdi: Neaizskariet viņu, tā tak ir viņa jaun-kundze! Kā atbilde šiem zēna vārdiem ir atskanējuši pūļa skaļie un gardie smiekli, un kā jaunā sieviete, tā vecais vīrs ir bijuši glābti, jo pūlis no dusmu afekta ir nonācis visjautrākā gara stāvoklī.

¹⁷⁾ Tarde, *Revue des deux mondes*, 1893.

Apskatot šo piemēru, mēs varam droši teikt, ka neviens no pūļa dalībniekiem, atrazdamies ārpus pūļa, nebūtu tā rikojies, kā pūlis, jo tie niecīgie starpgadījumi, kuri pūli svaidīja no viena afekta otrā, uz atsevišķu novērotāju nebūtu atstājuši nekādu iespaidu, jo nav tak domājams, ka sievietes smīns būtu kādā no pūļa dalībniekiem, tam pūli neesot, radijis vēlēšanos nogalināt šo sievieti. Šāda vēlēšanās varēja rasties tikai uzбудinātā pūlī, kurš atradās neapzinātu jūtu, impulsu un afektu varā, un pārdzīvoja nepārvarama spēka sajūtu, iztrūkstot pie tam atbildības jūtām.

Rezumējot visu līdz šim teikto, mums jādod pozitīva atbilde uz sākumā uzstādīto jautājumu, proti, vai atsevišķa individa psiholoģija mainās tam pūlī iekļūstot? Pie kam tās pārvērtības, kurām padota pūlī iekļuvuša individa psihika, ir sekošas: 1) intelektuālā sferā ir stipri traucēts un vājināts normalas domāšanas process, resp., spriešanas spēja un tā vietā iestājas pūļa ārkārtīga lētticība; 2) psihiskās dzīves vienīgā noteicēja lomu ieņem ne no kā neapvaldītas jūtas, pie kam pārsvarā ir vienīgi primitīvās jūtas, kā, naidis, dusmas, bailes, prieks u. c., kuras viegli pāriet attiecīgā afektā; bez tam katru pūļa dalībnieku pārņem nepārvarama spēka sajūta, kura galīgi dzēš individa apziņā atbildības jūtas un kura tālāk iespaido pūļa gribu; 3) gribas sferā novērojama atsevišķa individa patstāvīgas gribas izžūšana, bet viņa tieksmes un darbību iespaido un vada pūļa vienotā griba.

Tādi ir pūļa psiholoģijas atzinumi mūs interesējošā jautājumā un mēs redzam, ka tie nav mazsvarīgi priekš kriminaltiesībām, jo ne likumdevējs, ne tiesnesis tiem nevar garām paiet pie soda mēra noteikšanas un tā piemērošanas par pūļa pastrādātiem noziegumiem.

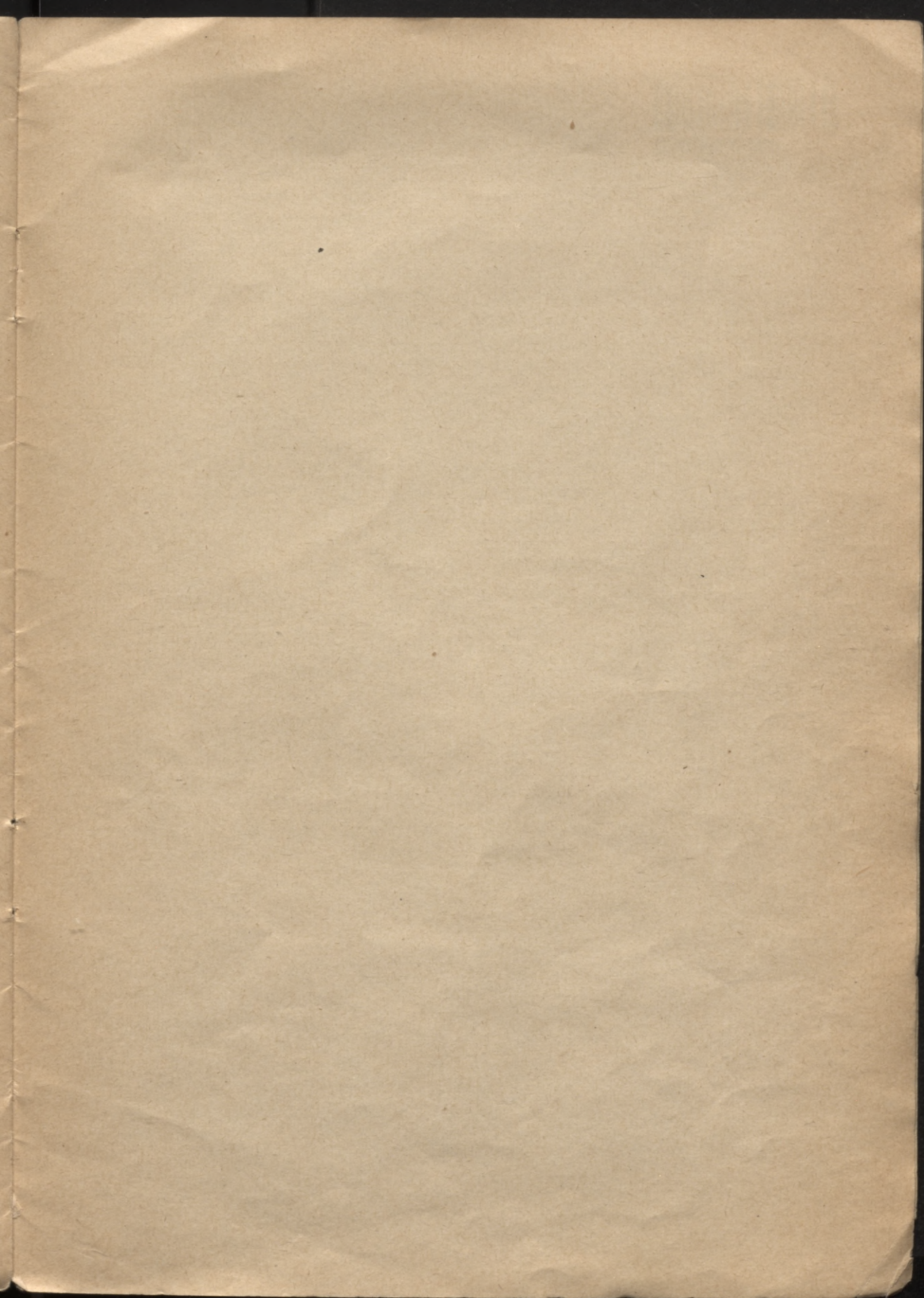
Šis apstāklis liek uzstādīt jautājumu, kā taisnīgi sodīt pūļa nozieguma dalībniekus, jo visiem ir skaidrs, ka pēdējie nav sodāmi ar to pašu sodu, kāds uzliekams atsevišķam individam par līdzīga nozieguma pastrādāšanu.

Ja mēs attiecībā uz katru pūļa nozieguma dalībnieku spētu noskaidrot, vai viņš ir sapratis savas darbības nozīmi un vai ir spējis savu darbību brīvi izvēlēties, tad mēs spētu viņu arī taisnīgi sodīt, kā kuru katru individualu noziedznieku un tad atkristu arī uzstādītais jautājums; bet šimbrīžam mēs to ne-

spējam, — grūtības rada tas apstāklis, ka ne visi cilvēki ir vienādā mērā padoti pūļa suģestējošam iespaidam. Cik dažāds šis iespaids uz dažādiem cilvēkiem, tas bij redzams jau no augstāk pievestiem piemēriem. Lai atceramies tikai gadījumu ar Franklīnu, kur sapulcē ir bijis vismaz viens cilvēks, kas nav ticis aizrauts ne no pūļa, ne no tā vadoņa; tāpat arī Tarda atstāstītā gadījumā tas vecais vīrs, kas uzstājies par jaunās sievietes aizstāvi, arī nav bijis zem pūļa iespaids. Bet mēs varam droši teikt, ka līdzīgi tam, kā mākslīgas hipnozes iespaidam dažādi cilvēki dažādā mērā padoti, tāpat arī pūļa suģestija dažādi iedarbojas uz dažādiem indivīdiem.

Sakarā ar teikto jānāk pie slēdziena, ka jautājums, kā taisnīgi sodīt pūļa pastrādāto noziegumu dalībniekus, vai kādai jābūt viņu kriminalai atbildībai, ir atrisināms tikai visciešākā sakarā ar pūļa psiholoģijas atzinumiem un likumiem.

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0309056486

WJ

- 1. JUNI 1939